

Економічні горизонти

ISSN 2522-9273 (print)
ISSN 2616-5236 (online)

Economies' Horizons,
No. 4(7), pp. 205–213.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(7\).2018.212399](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(7).2018.212399)

Homepage: <http://eh.udpu.edu.ua>

УДК 330.342.3(477)

Стратегічні напрямки розвитку сфери інтелектуальної власності в системі науково-технічного забезпечення України

Г. А. Братусь¹, к. е. н., доцент

Стаття надійшла: 23.11.2019

Стаття прийнята: 18.12.2019

Братусь Г. А. Стратегічні напрямки розвитку сфери інтелектуальної власності в системі науково-технічного забезпечення України. *Економічні горизонти*. 2018. № 4(7). С. 205–213. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(7\).2018.212399](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(7).2018.212399)

Анотація. *Мета дослідження.* Метою статті є дослідження теоретико-методологічних засад інтелектуального власності в контексті розробки стратегічних напрямків розвитку країни у цій сфері. *Методологія.* Методологія дослідження базується на використанні загальнонаукових методів спостереження та порівняння (для виявлення основних сучасних взаємозалежностей механізму інтелектуального забезпечення країни), графічного аналізу та узагальнення (для виділення стратегічних цілей та пріоритетних завдань в напрямку безперервного розвитку країни в сфері інтелектуальної власності). *Результати.* Обґрунтовано необхідність вдосконалення інтелектуально-забезпечувального механізму розвитку сучасної економічної системи. Висвітлено проблемні питання що гальмують процес безперервного відтворення інформаційно-знанневих ресурсів. Представлено модель функціонування безперервного інтелектуально-забезпечувального механізму сучасної економічної системи. Сформульовано мету, завдання та принципи стратегічного управління в сфері інтелектуальної власності. Побудовано організаційну схему взаємозв'язку стратегічних цілей, напрямів, пріоритетних завдань, механізмів активної дії в напрямку безперервного розвитку країни в сфері інтелектуальної власності. *Практичне значення.* Обґрунтовано основні стратегічні напрями розвитку сфери інтелектуальної власності країни. *Перспективами подальших досліджень* є розробка оціночних індикаторів та прогнозних показників розвитку сфери інтелектуальної власності у майбутньому.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інформаційно-знанневі ресурси, інтелектуально-забезпечувальний механізм, стратегія розвитку, економічний аспект.

Кількість джерел: 7; кількість таблиць: 0; кількість рисунків: 2; кількість формул: 0.

JEL Classification: D80, O32, O38.

¹ ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»; заступник директора-декан Навчально-наукового інституту менеджменту, економіки та фінансів; ідентифікатор ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7151-3901>; e-mail: anbr@bigmir.net.

Strategic directions of intellectual property development of Ukraine

Hanna A. Bratus¹

Received: 23 November 2019
Accepted: 18 December 2019

Bratus, H. A. (2018), "Strategic directions of intellectual property development of Ukraine", *Economies' Horizons*, no. 4(7), pp. 205–213, doi: [10.31499/2616-5236.4\(7\).2018.212399](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(7).2018.212399)

Abstract. *The purpose of the research.* The aim of the article is to study the theoretical and methodological foundations of intellectual property in the context of developing strategic directions for the country's development in this area. *Methodology.* The research methodology is based on the use of general scientific methods of observation and comparison (to identify the main modern interdependencies of the mechanism of intellectual support of the country), graphical analysis and generalization (to identify strategic goals and priorities for continuous development of intellectual property). *Results.* The necessity of improving the intellectual-providing mechanism of development of the modern economic system is substantiated. The problematic issues that inhibit the process of continuous reproduction of information and knowledge resources are highlighted. The model of functioning of the continuous intellectual-providing mechanism of the modern economic system is presented. The purpose, tasks and principles of strategic management in the field of intellectual property are formulated. The organizational scheme of interrelation of strategic purposes, directions, priority tasks, mechanisms of active action in the direction of continuous development of the country in the field of intellectual property is constructed. *Practical meaning.* The main strategic directions of development of the sphere of intellectual property of the country are substantiated. *Prospects for further research.* There is a development of evaluation indicators and forecast indicators for the development of intellectual property in the future.

Key words: *housing and communal services, urban agglomerations, planning, monitoring, forecasting, methodology of systems formation.*

Number of references: 7; number of tables: 0; number of figures: 2; number of formulas: 0.

1. Вступ.

Інтелектуальна власність із початку виникнення і на сьогодні залишається одним із основних і необхідних елементів прогресу та безперервного розвитку суспільства та людства в цілому. Зростання її значення як рушійної сили процесу пізнання й створення матеріальних благ, зміни у структурі економіки, які відбуваються останнім часом, зокрема, зростання частки в ній нематеріальної продукції, інформаційних технологій набуває визначального характеру в ході економічного, соціального і культурного розвитку країн світу. Дедалі більшу роль у процесах її забезпечення відіграють нематеріальні фактори – знання, програмне забезпечення,

інформація. Будучи за своєю природою не політизованою сферою, інтелектуальна власність помітно впливає на міжнародні відносини загалом, а також на відносини окремих країн і регіональних угруповань. У наш час роль і значення інтелектуальної власності інтенсивно зростають, вона давно вже стала найбільш цінним капіталом людства (Shevchenko, 2015).

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням дослідження інтелектуальної власності в сучасних умовах господарювання пов'язаних із стрімким розвитком науково-технічного прогресу і трансфером знань та технологій присвячено праці багатьох вітчизняних та закордонних

¹ PJSC "Higher Educational Institution "Interregional Academy of Personnel Management"; Deputy Director-Dean of Educational-Scientific Institute of Management, Economics and Finance; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7151-3901>; e-mail: anbr@bigmir.net.

науковців, а саме: Л. Чайковська, А. Якушев та М. Коркунов (*Chaikovskaya, Yakushev and Korkunov, 2014*), Л. Шевченко та ін. (*Shevchenko ed., 2015*), Є. Дондокова та Ю. Слепнева (*Dondokova and Slepneva, 2015*), Ю. Бошицький (*Boshchytskyi, 2015*). Поряд з цим, безперервний пошук нових способів і сфер реалізації інтелектуальної власності вимагають поглибленого теоретичного дослідження цього невичерпного ресурсу. Незважаючи на ґрунтовні дослідження з цієї проблематики у науковій літературі практично не зустрічаються публікації або наукові дослідження присвячених проблематиці розробки стратегічних напрямків розвитку країни в умовах становлення сучасної економіки знань, спрямованих на забезпечення її довготривалого інноваційного зростання.

3. Методи дослідження.

У статті використано загальнонаукові методи спостереження та порівняння (для виявлення основних сучасних взаємозалежностей механізму інтелектуального забезпечення країни), графічного аналізу та узагальнення (для виділення стратегічних цілей та пріоритетних завдань в напрямку безперервного розвитку країни в сфері інтелектуальної власності).

4. Формулювання цілей дослідження.

Метою роботи є дослідження інтелектуальної власності в контексті розробки стратегічних напрямків розвитку країни у цій сфері.

5. Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

В умовах формування інноваційної економіки в багатьох країнах світу обраний принципово новий підхід до питань економічного зростання, заснований на активізації отримання, використання та передачі знань.

Основна відмінність інноваційної економіки або економіки знань, полягає в тому, що результати інтелектуальної діяльності: знання, навички, досвід і особливо

новітні інформаційні технології є безпосереднім інтелектуальним (інформаційно-знанневим) ресурсом як окремого підприємства, так і країни в цілому, і є одним з головних механізмів їх розвитку. Ось чому економічні інтереси сучасних провідних компаній світу лежать в області прискороного зростання знань (*Perminova, 2017*).

Стратегічні напрями розвитку сфери інтелектуальної власності (ІВ) окреслимо із позиції взаємозалежності та взаємообумовленості її складових з урахуванням нових глобалізаційних викликів.

Однією з умов інтеграції України в нову економічну систему є створення механізму ефективного використання наявних інформаційно-знанневих ресурсів, особливо тих, що здобули права інтелектуальної власності.

У зв'язку з цим особливої значущості та актуальності набувають два питання:

- розуміння природи феномена інтелектуальної власності, що дозволяє використовувати її в якості ефективного ресурсу економічного розвитку;

- обґрунтування державної стратегії розвитку інтелектуальної власності, яка є складовою частиною загальної стратегії інноваційного розвитку будь-якої країни (*Perminova, 2017*).

Перше питання розкривається та пов'язано із складною полісемантичною природою та посиленням економічної складової інтелектуальної власності, що акумулює в собі специфіку відносин власності в інтелектуальному виробництві, основою якого є інформація та знання.

Акцентуючи увагу на інформаційно-знанневих ресурсах, необхідно представити специфічні властивості, які обумовлюють їх активне використання.

По-перше інтелектуальні ресурси переважно мають нематеріальну природу, тобто вони ідеальні.

По-друге необмеженість інтелектуальних ресурсів. На відміну від природних ресурсів вони не мають фізичного зносу,

невичерпні і здатні до самовідтворення, тобто вони зростають швидше і якісніше в міру їх продуктивного споживання.

По-третє ефект масштабу. Дана особливість є основною, яка забезпечує їх активне використання у будь-яких сферах (*World Intellectual Property Organization, 2012*).

Отже, економічною сутністю інтелектуального ресурсу, інтелектуального продукту є ефект зростаючої віддачі на масштаб або ефект економії на масштабі, тобто інформаційно-знанневими ресурсами одночасно можуть користуватися відразу кілька суб'єктів.

Таким чином, метою ефективного функціонування і розвитку економіки є організація процесу безперервного інтелектуального забезпечення, що включає створення, генерування, акумулювання, обмін і поширення інформаційно-знанневих ресурсів між усіма учасниками інтелектуального простору (рис. 1). Формування і перетворення інтелектуальної інфраструктури на сьогодні є базовим стратегічним напрямом будь-якої країни оскільки сприяє створенню сприятливих умов для збільшення інтелектуальної власності та інтелектуальних активів, підвищенню інтелектуальної ініціативи та інтелектуальної активності.

Істотний вплив на розвиток інтелектуально-забезпечувальної системи надають органи влади, які здійснюють фінансове забезпечення функціонування, а також координують, регламентують, регулюють, створюють нормативно-правову базу для реалізації завдань загального економічного розвитку країни.

Найважливішим інтегратором інформаційно-знанневих ресурсів є професійна освіта, що забезпечує підготовку, перепідготовку кадрів; консультування; підвищення кваліфікації.

Як відомо, ставлення до всього нового формується в процесі виховання і освіти. Нові знання в сфері інтелектуальної власності формуються тільки в процесі освіти, а особливо в умовах економіки, заснованої

на знаннях, цей процес носить безперервний характер. В умовах постійних змін рівень освіти стає критичним фактором, що впливає на добробут країни. Високий рівень освіти дозволяє створювати національні наукові школи, здатні розробляти новітні технології, а також ефективно використовувати знання зарубіжних наукових шкіл і дослідницьких колективів.

Наведені на рис. 1 зв'язки спрямовані на створення, приріст, оновлення інтелектуального ресурсу, який сам по собі не може приносити вигоди, не є продуктивним ресурсом до тих пір, поки не буде вигідно використаний (комерціалізований), залучений в процес відтворення нових інтелектуальних ресурсів, здатних приносити вигоду від застосування в тому чи іншому процесі.

Отже, необхідно збільшувати свої власні інвестиції в освіту, тобто в людські ресурси. Сьогодні рівень освіти (індекс освіченості) є одним з трьох показників, за якими розраховується узагальнений показник якості життя населення країни, так званий індекс розвитку людського потенціалу, саме цей індекс освіченості свідчить про наявність людського потенціалу – генератора нових знань.

З іншого боку, в умовах високого рівня попиту у висококваліфікованих кадрах на світовому глобальному ринку праці освіту з витратної статті можна трансформувати в самостійну і дуже важливу статтю доходів держави. Так, провідні університети США, Індії, Австралії, Великобританії за рахунок навчання великої кількості іноземних студентів не тільки готують кадри для своєї країни, а й поповнюють скарбницю держави.

Таким чином, на сьогодні рівень і якість освіти безпосередньо пов'язані з економічним благополуччям країни. Тому питання освіти, в тому числі у сфері інтелектуальної власності, повинні бути в числі пріоритетних при формуванні державної інноваційної політики розвитку, а саме:

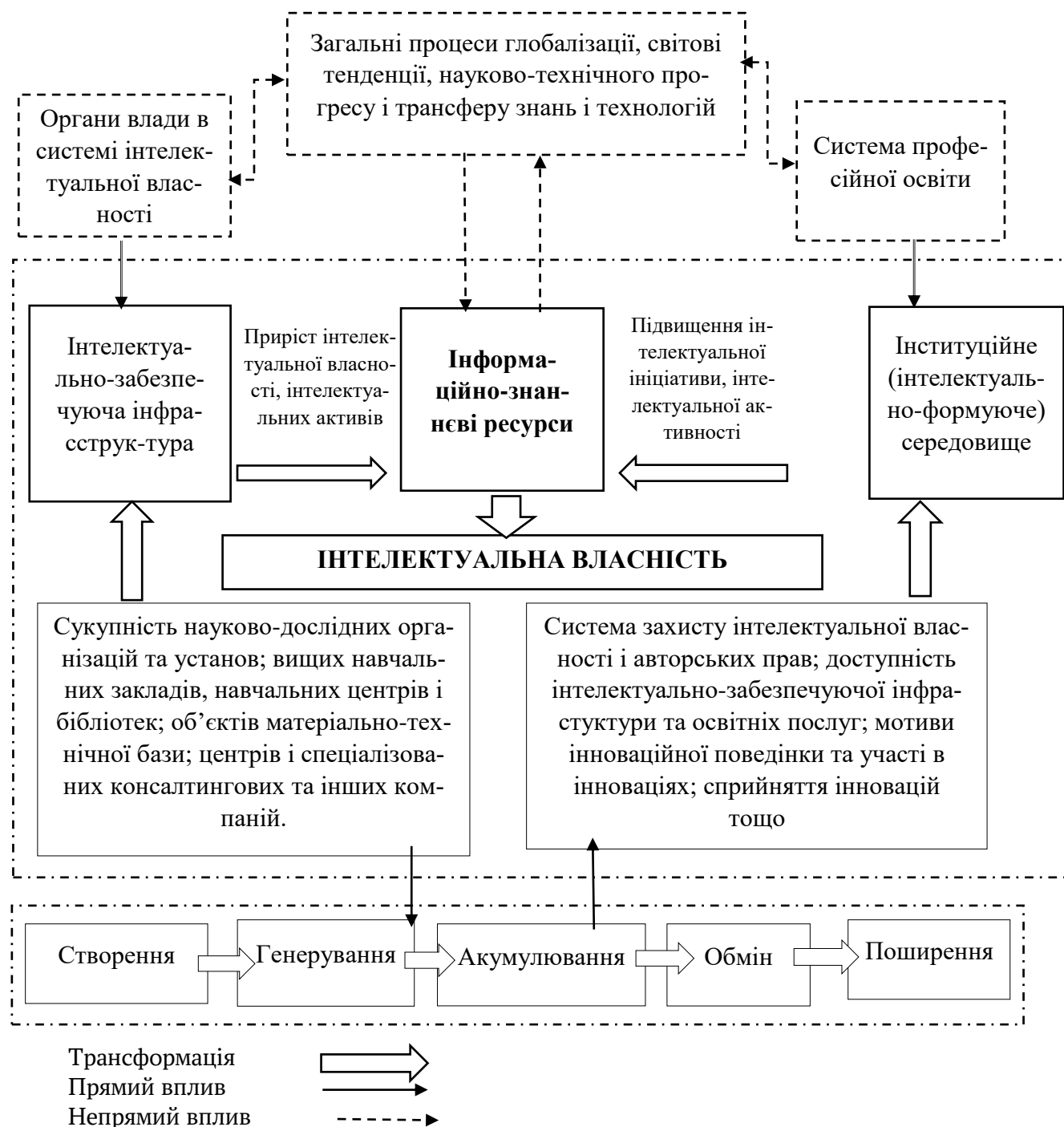

Рис. 1. Модель функціонування безперервного інтелектуально-забезпечувального механізму сучасної економічної системи

Джерело: сформовано автором на основі (Dondokova and Slepneva, 2015)

- створення організаційних та економічних механізмів для підвищення затребуваності інновацій на вітчизняному ринку, забезпечення випереджаючого розвитку фундаментальної науки, найважливіших прикладних досліджень та розробок;
- удосконалення нормативно-правової

бази в науковій, науково-технічній та інтелектуальній діяльності;

- адаптація науково-технічного комплексу до умов ринкової економіки, забезпечення взаємодії державного та приватного капіталу в напрямках розвитку освіти, науки, інформаційних технологій, техніки;

- раціональне поєднання державного регулювання та ринкових механізмів, засобів прямого та непрямого стимулювання інтелектуальної діяльності під час реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки, освіти, техніки та технологій;

- підтримка наукових досліджень у пріоритетних напрямках розвитку освіти, науки та інформаційних технологій, з урахуванням світових тенденцій у цих сферах;

- зміцнення науково-дослідницького сектору у вищій школі.

Друге питання пов'язано із управлінням інтелектуальною власністю. Економічні процеси, що відбуваються в суспільстві, зажадали від сучасного менеджменту кардинальної зміни пріоритетів при формуванні стратегій управління. Сьогодні найважливішою складовою стратегії розвитку будь-якої держави є ефективне управління інтелектуальною власністю. Формування стратегії управління інтелектуальною власністю є найважливішою ланкою в процесі інноваційного розвитку.

Слід зауважити, що створення, нарощування і реалізація цього ресурсу можливі тільки в довгостроковій перспективі, що актуалізує дослідження інтелектуальної власності як базової складової в стратегії інноваційного розвитку країни (*Perminova, 2017*).

Розвиток складових інтелектуальної власності в межах стратегії розвитку – це достатньо складний комплекс заходів, базою для якого є наступні принципи:

- принцип синергії в процесі створення, генерування, акумулювання, обміну і поширення інтелектуальних ресурсів;

- принцип емерджентності, який вказує на те, що інтелектуальна власність може володіти новими інтегральними якостями, які невластиві її утворюючим частинам (стадіям) відновлювального процесу;

- принцип поєднання безперервності і проєктивності з принципом єдності стадій циклу руху інтелектуальних ресурсів;

- принцип вибору пріоритетів стратегічно важливих напрямків

інтелектуального розвитку країни в поєднанні з принципом ефективності управління інтелектуальною власністю;

- принцип юридичної захищеності, тобто легітимного володіння та розпорядження об'єктами інтелектуальної власності усіма суб'єктами економічних відносин країни.

Під час формування основних напрямів розвитку країни в сфері інтелектуальної власності необхідною є концентрація на існуючих проблемних питаннях та больових крапках в економічному, правовому, організаційному, техніко-технологічному, інформаційному напрямках. Аналіз Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності на період до 2020 р. показав, що Україна продовжує стикатися з низкою проблем у сфері інтелектуальної власності, основними серед яких є (*Liga Zakon, 2014*):

- складні економічні умови;

- незавершеність інституційної реформи. Відсутність ефективної структури державного управління в сфері інтелектуальної власності, тобто дублювання управлінських функцій, між кількома центральними органами виконавчої влади, недостатній інституційний потенціал державних органів, відсутність належної координації, недостатня ефективність їх діяльності;

- недостатньо ефективна діяльність підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності в органах виконавчої влади, бюджетних установах, організаціях і на підприємствах, діяльність яких пов'язана з використанням об'єктів інтелектуальної власності;

- постійне штучне гальмування та припинення законодавчої реформи у сфері інтелектуальної власності. Недостатня узгодженість нормативної бази у сфері інтелектуальної власності із законодавством ЄС, недостатність нормативно-правового регулювання питань, пов'язаних із оцінкою прав інтелектуальної власності; питань щодо електронного подання заявок на

реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності;

- недобросовісне набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, що породжує патентний тролінг, коли заявки на промислові зразки та корисні моделі (охоронні документи на які видаються за результатами формальної експертизи), а також на знаки для товарів і послуг подаються з метою подальшого зловживання такими правами та перешкоджання здійсненню господарської діяльності дійсних виробників та доступу на ринок України оригінальної продукції;

- недостатнє використання інноваційного потенціалу об'єктів інтелектуальної власності, недостатній рівень комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, відсутність механізмів для підтримки і розвитку ринку інтелектуальної власності;

- низький економічний потенціал запатентованих винаходів і корисних моделей, чинність яких не підтримується після п'яти років;

- відсутність інструментів для підтримки патентування вітчизняних винаходів за кордоном;

- відсутність ефективних механізмів стимулювання інтелектуальної праці та інноваційної діяльності, у тому числі в освітньому та науковому секторах;

- недостатній рівень культури, знань та свідомості з питань інтелектуальної власності в українському суспільстві, що породжує, зокрема, досить високий рівень контрафакції та піратства, недобросовісної конкуренції; недобросовісне подання заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності.

Присутність інтелектуальної власності в всіх сферах економічного, наукового, культурного та соціального життя країни, а також її багатофункціональний та всеохоплюючий характер завдяки виробничим, комерційним, горизонтальним та вертикальним комунікаціям, обумовлює необхідність

застосування системного підходу, а з іншого боку, правильне її використання надає можливість досягти ефекту синергії у різних областях і стимулювати розвиток творчої та винахідницької активності, креативності, підвищенню інноваційно-інвестиційної привабливості та економічне зростання України у майбутньому.

У даному контексті необхідно здійснити ряд адекватних заходів для прогресивного інтегрування інтелектуальної власності в усіх сферах економічної, наукової, культурної діяльності України. Для цього визначено наступні стратегічні цілі (рис. 2):

1. Удосконалення державного управління та розвитку нормативної бази в сфері інтелектуальної власності.

2. Стимулювання розвитку інтелектуального потенціалу в інтересах активізації інноваційного розвитку економіки.

3. Забезпечення комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності та трансферу технологій.

4. Модернізація захисних механізмів щодо охорони прав інтелектуальної власності.

Отже, з урахуванням зазначених проблемних та невирішених на даний час актуальних питань, пов'язаних із розвитком сфери інтелектуальної власності у стратегічній перспективі, нами сформовано та обґрунтовано цілі, пріоритетні завдання та механізми активної дії в напрямку безперервного розвитку країни в сфері інтелектуальної власності.

6. Висновки

Процеси світової глобалізації та безперервної турбулентності спонукають суб'єктів господарювання до удосконалення або пошуку нових форм та методів управління інтелектуальною власністю, що пов'язані з швидкими, не прогнозованими змінами у зовнішньому і внутрішньому середовищах функціонування.

Рис. 2. Основні стратегічні цілі, пріоритетні завдання та механізми активної дії в напрямку науково-технічного розвитку країни в сфері ІВ

Джерело: авторська розробка.

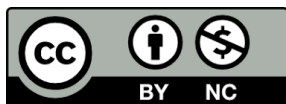
Інтелектуальна власність як джерело економічного зростання визначає потенційні можливості щодо прямування шляхом інноваційного розвитку країни на основі розробки цільових стратегічних орієнтирів, які мають певні особливості, що виявляються в процесі визначення факторів успіху, критеріїв раціонального вибору напрямів інноваційного розвитку, принципів формування і розподілу усіх інтелектуальних ресурсів та можливостей застосування різних прийомів і методів управління.

На сьогодні Україна не використовує потенціал реалізації національної стратегії в сфері інтелектуальної власності, як

основного дієвого механізму на шляху до євроінтеграції. Підтвердженням чого є аналіз програм стратегічного розвитку всіх років незалежного існування вітчизняної економіки пострадянського простору, які по суті є глобальними та вірними. Проблема в тому, що документи (стратегії розвитку ІВ) дублюються, а відповідно не виконують основні положення, цілі, завдання, окреслені проблеми та механізми їх вирішення, стратегій розвитку сфери ІВ попередніх періодів. Подібні тенденції не можуть не позначитися на якості інноваційних та швидкості інтеграційних процесів країни в цілому.

References

- Boshchytskyi, Yu. V. (2015), "Innovative prospects of Ukraine in the context of optimization of legal protection of intellectual property", *Journal of Kyiv University of Law*, no. 4., pp. 212–214.
- Chaikovskaya, L. A., Yakushev, A. Zh. and Korkunov, M. V. (2014), "Strengthening the role of intellectual property in the formation of assets of innovative enterprises", *Financial Analytics: Problems and Solutions*, 2014, no. 22, pp. 8–17.
- Dondokova, E. B. and Slepneva, Ju. V. (2015), "The mechanism of intellectual support for the development of the regional innovation system", *Bulletin of the Buryat State University*, no. 2, pp. 152–157.
- Liga Zakon (2014), "National strategy for the development of intellectual property in Ukraine until 2020", available at: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/NT1009.html (Accessed 30 October 2018).
- Perminova, S. O. (2017), "The intellectual potential in the strategy of the innovative development of the modern organizations", *Efektivna ekonomika*, [Online], no. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5579> (Accessed 30 October 2018).
- Shevchenko, L. S. (ed.) et al. (2015), *Ekonomika intelektualnoi vlasnosti* [Economics of intellectual property], Pravo, Kharkiv, Ukraine, 120 p.
- World Intellectual Property Organization (2012), *Guidance for the development of an intellectual property (IP) strategy in countries in transition*, Division for Certain Countries in Europe and Asia, Geneva, Switzerland, 20 p. available at: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_transition_1.pdf (Accessed 30 October 2018).

Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства — Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).
This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons "Attribution-NonCommercial 4.0 International" (CC BY-NC 4.0).